

Ватагович М. І.

здобувач кафедри податків і фіскальної політики Тернопільського національного економічного університету, Тернопіль, Україна

Кошук Т. В.

кандидат економічних наук, провідний науковий співробітник відділу фінансів інституційних секторів економіки НДФІ ДННУ "Академія фінансового управління", Київ, Україна, tvkoshchuk@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1013-4603>

АНАЛІЗ БЮДЖЕТНОЇ ПІДТРИМКИ ВИРОБНИКІВ В УКРАЇНІ

Анотація. Досліджено основні тенденції в наданні бюджетної підтримки виробникам в Україні протягом 2010–2018 рр. Проаналізовано динаміку обсягів наданих субсидій, поточних і капітальних трансфертів підприємствам зі зведеного та Державного бюджетів України. Вивчено стан і наслідки застосування в Україні такої форми надання бюджетної підтримки, як державні гарантії. Проаналізовано структурні зрушення у видатках державного бюджету на економічну діяльність. Встановлено зміни галузевих пріоритетів у наданні бюджетної підтримки виробникам, що полягають у зменшенні видатків на промисловість, сільське, лісове, рибне господарство та мисливство й зростанні фінансування транспорту. Зроблено висновки про необхідність трансформації підходів до надання зазначеної підтримки, насамперед у напрямі збільшення видатків на дослідження і розробки в окремих галузях економіки.

Ключові слова: підтримка підприємств, бюджетна підтримка, бюджетне фінансування, субсидії, трансферти підприємствам, державні гарантії.

Табл. 4. Рис. 2. Літ. 17.

Mykhailo Vatahovych

Ternopil National Economic University, Ternopil, Ukraine

Tetiana Koshchuk

Ph. D. (Economics), SESE "The Academy of Financial Management", Kyiv, Ukraine, tvkoshchuk@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1013-4603>

ANALYSIS OF BUDGET SUPPORT OF PRODUCERS IN UKRAINE

Abstract. Since the independence of Ukraine, budget support for producers has been one of the main forms of state support. However, its provision was not very effective and did not contribute to the development of high-tech and knowledge-intensive industries, increasing the competitiveness of producers. The necessity of ensuring the growth of the national economy in the conditions of limited budget resources actualizes the expediency of a thorough analysis of the state of budget support of producers in Ukraine. The purpose of the article is to analyze the practice of budget support of producers in Ukraine for the period of 2010-2018, the results of which may be useful for justifying the directions of transformation of the applied budget support instruments taking into account the international obligations of Ukraine. The research uses the following methods: induction and deduction, logical generalization, comparison, statistical analysis, and formalization. The analysis of budget support of enterprises in Ukraine for the period of 2010-2018 shows a tendency to decrease the volume of its provision. This is evidenced by the dynamics of the volume of subsidies granted, current and capital transfers to enterprises, and the change in expenditures for economic activity of both the consolidated and the state budget of Ukraine. It is determined that in addition to direct financing, such a budget support tool as state guarantees has been used in Ukraine. However, the latter were provided to a limited number of enterprises. The negative consequences of the provision of state guarantees were the growth of the volume of overdue debts of enterprises to the state for loans borrowed under the guarantee and the need to make payments on the performance by the state for the borrowers who received loans under guarantees at the expense of the budget. The analysis of structural changes in the state budget expenditures for economic activity shows changes in sector priorities in providing budget support to producers, which consist in reducing expenditures on industry, agriculture, forestry, fisheries and hunting.

© Ватагович М. І., Кошук Т. В., 2019

and the growth of transport financing. The conclusion is made on the need to transform approaches to providing budget support to producers, primarily in the direction of increasing spending on research and development in selected sectors of the economy.

Key words: support of enterprises, budget support, budget financing, subsidies, transfers to enterprises, state guarantees.

JEL classification: H25, H32, H54, H81.

Ватагович М. И.

соискатель кафедры налогов и фискальной политики Тернопольского национального экономического университета, Тернополь, Украина

Кошук Т. В.

кандидат экономических наук, ведущий научный сотрудник отдела финансов институциональных секторов экономики НИФИ ГУНУ "Академия финансового управления", Киев, Украина

АНАЛИЗ БЮДЖЕТНОЙ ПОДДЕРЖКИ ПРОИЗВОДИТЕЛЕЙ В УКРАИНЕ

Аннотация. *Исследованы основные тенденции в предоставлении бюджетной поддержки производителям в Украине в 2010–2018 гг. Проанализирована динамика объемов предоставленных субсидий, текущих и капитальных трансфертов предприятиям из сводного и Государственного бюджетов Украины. Изучены состояние и последствия применения в Украине такой формы предоставления бюджетной поддержки, как государственные гарантии. Проанализированы структурные сдвиги в расходах государственного бюджета на экономическую деятельность. Установлены изменения отраслевых приоритетов в оказании бюджетной поддержки производителям, которые заключаются в уменьшении расходов на промышленность, сельское, лесное, рыбное хозяйство и охоту и росте финансирования транспорта. Сделаны выводы о необходимости трансформации подходов к предоставлению указанной поддержки, прежде всего в направлении увеличения расходов на исследования и разработки в отдельных отраслях экономики.*

Ключевые слова: поддержка предприятий, бюджетная поддержка, бюджетное финансирование, субсидии, трансферты предприятиям, государственные гарантии.

Після проголошення незалежності України бюджетна підтримка суб'єктів господарювання є невід'ємною складовою державної економічної політики. Особливістю підтримки підприємств протягом багатьох років була реалізація селективних заходів, зокрема за галузевим критерієм. Як зазначають І. Луніна та О. Булана, у 2004–2010 рр. селективна державна підтримка надавалась підприємствам не з метою подолання провалів ринку та відновлення їхньої конкурентоспроможності, а переважно спрямовувалась на вирішення поточних проблем діяльності, на порятунк окремих галузей економіки [1, с. 14–15]. Згідно з результатами дослідження Д. М. Серебрянського, у 2002–2010 рр. провідне місце в отриманні бюджетного фінансування посідали підприємства таких видів економічної діяльності, як транспорт та зв'язок; сільське господарство, мисливство, лісове господарство [2, с. 232]. Інші науковці акцентують увагу на тому, що у 2001–2007 рр. значні ресурси держави надходили переважно в низькотехнологічні галузі, насамперед із метою запобігання кризовим явищам. Водночас не було надано реальної фінансової підтримки розвитку високотехнологічних і наукомістких виробництв, підвищенню інноваційної активності промислових підприємств [3, с. 51].

Важливість забезпечення зростання національної економіки в умовах обмеженості коштів бюджету актуалізує доцільність проведення ґрунтовного аналізу практики бюджетної підтримки виробників в Україні, що сприятиме

визначенню векторів її трансформації в контексті виконання найважливіших стратегічних завдань економічної політики держави та підвищення ефективності використання бюджетних ресурсів.

Серед досліджень проблематики державної підтримки суб'єктів господарювання в Україні варто відзначити роботу авторського колективу під керівництвом Л. А. Тарангул [2], праці І. О. Луніної [1], В. М. Мельника та Г. С. Мельничук [3]. Ґрунтовний аналіз заходів державної підтримки суб'єктів господарювання різних галузей в Україні здійснили науковці Х. Хьольцлер, Е. М. Лібанова та Т. І. Єфименко [4]. Порівнянню вітчизняної практики надання державної підтримки підприємствам з підходами до надання державної допомоги в країнах ЄС присвячено праці О. О. Буланой [5; 11; 13]. Утім, незважаючи на вагомий науковий напрацювання, залишається низка невирішених проблем, пов'язаних із наданням бюджетної підтримки виробникам в Україні, що зумовлюють актуальність подальших досліджень цієї проблематики.

Метою статті є аналіз практики бюджетної підтримки виробників в Україні за період 2010–2018 рр., результати якого можуть бути корисними для обґрунтування напрямів трансформації вітчизняних інструментів бюджетної підтримки з урахуванням міжнародних зобов'язань.

До основних форм державної підтримки виробників в Україні належить бюджетна підтримка. Однак, попри тривалий практичний досвід надання, навіть у 2010–2017 рр. не було врегульовано належним чином на законодавчому рівні питання переліку її інструментів та форм і, відповідно, офіційної статистичної звітності щодо її обсягів. Хоча бюджетна підтримка є складовою державної допомоги суб'єктам господарювання, на відміну від країн ЄС, де статистичні дані про кожен захід державної допомоги повністю доступні та транспарентні, в Україні надання державної допомоги є непрозорим. Інформація про її надання не публікується на єдиному ресурсі. Більше того, офіційні дані щодо сукупних обсягів і структури державної допомоги суб'єктам господарювання в Україні невідомі [5]. Документ, покликаний регламентувати процес формування узагальненої звітності стосовно обсягів наданої допомоги та контролю за її наданням, а саме Закон України "Про державну допомогу суб'єктам господарювання", було прийнято в липні 2014 р. [6]. Однак ним передбачався трирічний перехідний період до моменту набуття чинності в повному обсязі. Тому перша узагальнена річна звітність про надану державну допомогу суб'єктам господарювання в Україні складена лише за 2017 р. З огляду на ці обставини (відсутність відповідних даних за попередні періоди), аналізуватимемо статистичну інформацію про бюджетну підтримку виробників із використанням форм звітності щодо видатків бюджету, сформованих Державною казначейською службою України.

Обсяги прямого бюджетного фінансування підприємств можна оцінити за такими показниками видатків бюджету, як субсидії та трансферти підприємствам (установам, організаціям). Відповідно до наказів Міністерства фінансів України, субсидії обліковуються за кодами класифікації видатків бюджету 2610 "Субсидії та поточні трансферти підприємствам (установам,

Таблиця 1

Динаміка надання субсидій, поточних і капітальних трансфертів підприємствам (установам, організаціям) зі зведеного та Державного бюджетів України

Показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Субсидії, поточні та капітальні трансферти підприємствам (установам, організаціям) із зведеного бюджету, % ВВП	3,81	3,50	4,39	2,83	2,68	1,83	1,84	2,77	3,02
Частка субсидій, поточних і капітальних трансфертів підприємствам (установам, організаціям) у видатках зведеного бюджету, %	10,89	10,91	12,51	8,21	8,14	5,35	5,25	7,83	8,59
Субсидії, поточні та капітальні трансферти підприємствам (установам, організаціям) із державного бюджету, % ВВП	3,03	2,40	2,50	1,86	1,19	0,66	0,57	0,72	0,95
Частка субсидій, поточних і капітальних трансфертів підприємствам (установам, організаціям) у видатках державного бюджету, %	10,79	9,35	8,88	6,75	4,37	2,29	1,99	2,56	3,42

Розраховано та складено за: Звіти про видатки за економічною класифікацією видатків Зведеного, Державного бюджету України за 2010–2018 рр. / Державна казначейська служба України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/>.

організаціям)” і 3210 “Капітальні трансферти підприємствам (установам, організаціям)” [7; 8].

Результати аналізу субсидій, поточних і капітальних трансфертів підприємствам (установам, організаціям) зі зведеного та державного бюджетів України, узагальнені в табл. 1, вказують на відсутність чітко вираженої тенденції до зростання/спаду цих видатків у 2010–2018 рр. Найвищий рівень наданих субсидій, поточних і капітальних трансфертів підприємствам (установам, організаціям) зі зведеного бюджету у 2012 р. становив 4,39 % ВВП, а найнижчий – 1,83 % у 2015 р. У 2018 р. обсяг наданих зі зведеного бюджету субсидій та трансфертів підприємствам дорівнював 107 375,7 млн грн, що в 1,61 раза більше, ніж у 2010 р. Однак у відсотках до ВВП величина таких видатків у 2018 р. була меншою, ніж у 2010 р. При цьому частка субсидій, поточних і капітальних трансфертів підприємствам (установам, організаціям) у загальних видатках зведеного бюджету України знизилась із 10,89 % у 2010 р. до 8,59 % у 2018 р.

Стосовно видатків державному бюджету слід відзначити тенденцію до зростання обсягу наданих субсидій, поточних і капітальних трансфертів підприємствам (установам, організаціям) у 2018 р. порівняно з 2010 р. на 993 млн грн (на 3,03 %) і водночас зниження таких видатків, виражене у від-

сотках до ВВП – з 3,03 % у 2010 р. до 0,95 % у 2018 р. (див. табл. 1). Це дає підстави стверджувати, що в цілому надання трансфертів підприємствам (установам, організаціям) на сьогодні не є загальнодержавним пріоритетом.

Позитивною була динаміка зміни структури видатків зведеного бюджету на надання субсидій та трансфертів підприємствам (установам, організаціям) у 2014–2018 рр., що полягала у зниженні частки субсидій та поточних трансфертів підприємствам з 87,05 до 47,11 % та зростанні частки капітальних трансфертів підприємствам (установам, організаціям) з 12,95 до 52,89 % відповідно. Аналогічна тенденція характерна й для структури видатків на надання субсидій та трансфертів із державного бюджету, про що свідчить збільшення частки видатків на капітальні трансферти підприємствам (установам, організаціям) з 9,01 до 61,26 %.

Зауважимо, що за інформацією центральних органів виконавчої влади, у 2017 р. субсидії визнано найпоширенішою формою надання державної підтримки суб'єктам господарювання. Вони становили 74 % загального обсягу такої підтримки (близько 2545 млн грн), майже вся сума якої спрямовувалась у добувну промисловість. Дотації, на які припадало 13 % загальної суми державної підтримки, надавались на переробну промисловість (25,8 млн грн), добувну промисловість і розроблення кар'єрів (24,1 млн грн) та інші сфери (54,2 млн грн) [10, с. 17–18].

Однак показники субсидій, поточних і капітальних трансфертів підприємствам (установам, організаціям) не дають змоги оцінити реальні обсяги наданої державної підтримки. Оскільки, як зазначають дослідники проблематики державної підтримки підприємств, використовуючи розглянутий вище підхід до класифікації видатків бюджету, доволі складно оцінити загальні обсяги “державної допомоги” шляхом надання субсидій, згідно з визначенням цього поняття, наведеним в Угоді про субсидії і компенсаційні заходи СОТ. Останнє зумовлено тим, що окремі бюджетні видатки в межах розглядуваних нами кодів 2610 та 3210 на практиці можуть виявитися фінансуванням публічних функцій держави й фактично не бути бюджетною підтримкою підприємств. Так, бюджетні трансферти за кодом 2610 спрямовуються на такі цілі, як науково-дослідна діяльність, зокрема у сферах державного управління, оборони, громадського порядку, безпеки та судової влади. А бюджетні трансферти за кодом 3210 охоплюють капітальні видатки закладів вищої освіти та наукових установ; капітальні видатки закладів охорони здоров'я, що надають первинну медичну допомогу, а також закладів охорони здоров'я пілотного проекту з реформування системи охорони здоров'я, що відповідно до закону надають вторинну (спеціалізовану) та екстрену медичну допомогу [2, с. 35–36].

З огляду на викладене, реальні видатки на надання субсидій, поточних і капітальних трансфертів, зокрема, безпосередньо виробникам, в Україні є набагато нижчими. Аналіз бюджетної підтримки з використанням звітності щодо обсягів видатків бюджету за економічною класифікацією не дає можливості визначити одержувачів коштів – видів економічної діяльності, окремих виробників, а також напрями їх спрямування. Крім того, цей аналіз не враховує інші форми надання підтримки окремим виробникам.

Насамперед ідеться про державні гарантії. Підкреслимо, що можливість забезпечення зобов'язань суб'єктів господарювання, які належать до державного сектору економіки, державними гарантіями передбачена ст. 119 (2) Господарського кодексу України. На думку дослідників, попри те, що здебільшого державні гарантії в нашій країні надавалися для забезпечення зобов'язань суб'єктів господарювання державної форми власності, що виникали в процесі реалізації інвестиційних програм, в окремих випадках держава надавала гарантії для підтримки фінансування поточних потреб та підвищення рівня рентабельності державних підприємств. Окрім того, у вітчизняній практиці є приклади надання державних гарантій для забезпечення зобов'язань приватних підприємств [2, с. 56].

Протягом 2011–2018 рр. загальна величина зобов'язань суб'єктів господарювання, наданих під державні гарантії, зазнавала істотних коливань – у бік як стрімкого зростання у 2012 р. (у 10,6 раза порівняно з 2011 р., до 87 363,66 млн грн), так і зниження у 2018 р. (на 38,96 % порівняно з 2011 р., до 5034,81 млн грн) (рис. 1). Слід зазначити те, що в розрахунках нами не враховувались зобов'язання, надані під державні гарантії, розпорядників бюджетних коштів і банківських установ. Хоч інші вітчизняні науковці, базуючись на підходах до класифікації заходів державної підтримки як державної допомоги, згідно з критеріями законодавства ЄС, не включають до останньої частини гарантій, наданих за кредитами держпідприємствам під реалізацію інфраструктурних проектів із тієї причини, що ці проекти є важливими для країни в цілому, а не для створення конкурентних переваг окремим підприємствам [11, с. 21]. Тому результати розрахунків інших науковців дещо відрізняються від наших.

З рис. 1 можна побачити, що у 2011–2012 рр. державні гарантії були надані виключно під зовнішні зобов'язання суб'єктів господарювання, а у 2018 р. –

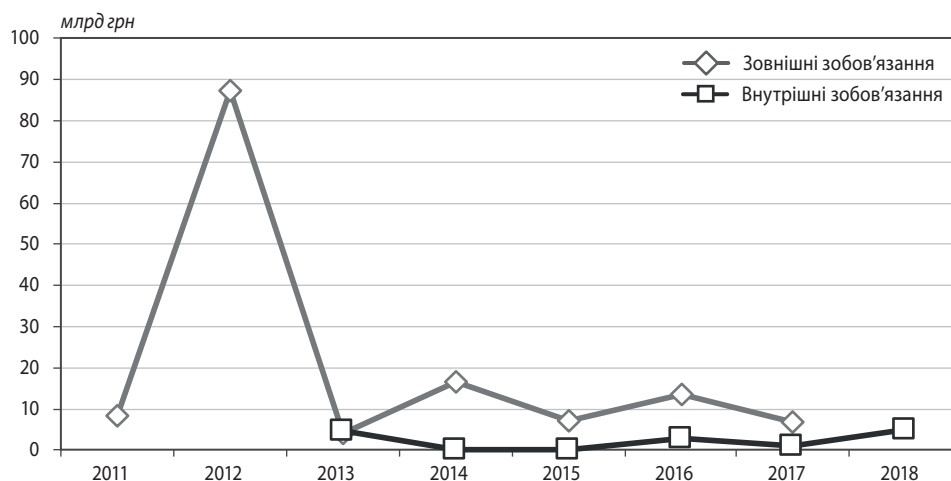

Рис. 1. Динаміка зовнішніх і внутрішніх зобов'язань суб'єктів господарювання, наданих під державні гарантії

Складено за: Інформація про надані державні гарантії у 2010–2018 рр. / Державна казначейська служба України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage>.

лише під внутрішні зобов'язання. У 2013–2017 рр. у структурі зобов'язань, наданих під державні гарантії, у середньому на рік частка державних гарантій під зовнішні зобов'язання становила 82,2 %. Стосовно основних одержувачів державних гарантій нами було визначено, що максимальна кількість таких суб'єктів, а саме 12, була у 2016 р. У 2018 р., як і в 2017 р., державні гарантії отримали лише шість суб'єктів господарювання. Встановлено, що серед суб'єктів, яким надавались державні гарантії, переважали державні підприємства. Протягом кількох років основним отримувачем таких гарантій під зовнішні зобов'язання була НАК “Нафтогаз України” [12]. Із цього приводу О. О. Булана зазначає, що у 2011–2012 рр. найбільші за обсягом державні гарантії для реалізації проектів отримали НАК “Нафтогаз України” та ПАТ “Державна продовольчо-зернова корпорація України”. Крім того, у вказаний період надано низку державних гарантій за проектами, які можна віднести до інвестиційних. Наприклад, державні гарантії, надані ВАТ “Лисичанськвугілля”, призначалися для технічного переоснащення та модернізації гірничошахтного обладнання [13, с. 50].

Стосовно одержувачів державних гарантій під внутрішні зобов'язання у 2016–2018 рр., то серед них переважали бронетанкові заводи та інші суб'єкти, діяльність яких пов'язана з виробництвом і ремонтом бойових машин та спеціальної бойової техніки [12]. Тобто надання гарантій було зумовлено необхідністю підвищення обороноздатності й безпеки держави та задоволення невідкладних потреб Збройних сил у техніці. З приводу надання державних гарантій для цілей оборонно-промислового комплексу дослідники вказують на те, що ні Угода про асоціацію між Україною та ЄС, ні правила СОТ не передбачають обмежень і заборон на підтримку підприємств для військових цілей. Тому окремі науковці не враховують такі випадки, коли визначають загальний обсяг державної підтримки [11, с. 21]. На нашу думку, невіднесення цього виду підтримки до державної допомоги згідно із законодавством ЄС жодним чином не скасовує того, що такі суб'єкти господарювання отримували державну підтримку, тому її слід враховувати в розрахунках.

Варто зауважити, що зазначена практика надання державних гарантій підприємствам в Україні була характерною й для років, які не увійшли в досліджуваний період. Одним із наслідків таких дій стала наявність простроченої заборгованості суб'єктів господарювання перед державою за кредитами (позиками), залученими під державні гарантії. Проведені нами розрахунки такої заборгованості підприємств, без урахування заборгованості головних розпорядників бюджетних коштів, комунальних підприємств, банківських установ тощо, але з урахуванням заборгованості окремих обласних державних адміністрацій, які несли солідарну відповідальність із акціонерними товариствами, відображено в табл. 2. Сума простроченої заборгованості суб'єктів господарювання на початок 2019 р. порівняно з початком 2010 р. збільшилась на 33 059,13 млн грн, тобто в 2,5 раза, а величина заборгованості позичальників, стосовно яких проведено державну реєстрацію припинення юридичної особи в результаті її ліквідації, – на 6267,01 млн грн, або в 5,2 раза [14]. Загальна величина простроченої заборгованості суб'єктів господарювання перед державою в аналізованому періоді, за ви-

Таблиця 2
Динаміка простроченої заборгованості перед бюджетом за кредитами, наданими підприємствам за рахунок коштів, залучених державою та/або під державні гарантії, на початок звітного року

Показники	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Сума простроченої заборгованості перед бюджетом за кредитами, наданими підприємствам за рахунок коштів, залучених під державні гарантії, на початок звітного року (у національній валюті за курсом на початок року), <i>млн грн</i>	13 246,40	13 041,82	13 041,82	12 743,18	13 354,44	25 592,75	41 982,96	46 624,84	46 305,53
Заборгованість позичальників, стосовно яких проведено державну реєстрацію припинення юридичної особи в результаті її ліквідації, <i>млн грн</i>	1 201,07	1 217,02	1 217,02	1 692,04	1 780,40	3 706,10	6 145,66	7 788,10	7 468,08
Загальна сума простроченої заборгованості, <i>млн грн</i>	14 447,47	14 258,84	14 258,84	14 435,22	15 134,84	29 298,85	48 128,62	54 412,94	53 773,61
Частка заборгованості позичальників, стосовно яких проведено державну реєстрацію припинення юридичної особи в результаті її ліквідації, в загальній величині простроченої заборгованості, %	8,31	8,54	8,54	11,72	11,76	12,65	12,77	14,31	13,89
Відношення загальної суми простроченої заборгованості до загального обсягу зобов'язань суб'єктів господарювання, наданих під державні гарантії	1,75	0,16	1,62	0,88	2,04	1,77	5,99	10,81	-

Розраховано та складено за: Звіти про прострочену заборгованість суб'єктів господарювання перед державою за кредитами (позиками), залученими під державні гарантії за 2011–2019 рр. / Державна казначейська служба України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage>.

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНЕ РЕГУЛЮВАННЯ

нятком 2012 та 2014 рр., перевищувала суму наданих державних гарантій у кожному відповідному році. Найбільше таке перевищення – в 10,18 раза – характерне для 2018 р.

Для того щоб визначити напрями бюджетної підтримки виробників, варто проаналізувати видатки бюджету за функціональною класифікацією, а саме таку їх складову, як видатки на економічну діяльність. У 2010–2018 рр. загальні видатки зведеного бюджету України коливались на рівні 32–35 % ВВП, а видатки на економічну діяльність не перевищували 4,44 % ВВП (табл. 3). При цьому спостерігалась тенденція до зниження частки видатків на економічну діяльність у 2012–2016 рр. на 73 %. І лише у 2018 р. частка видатків зведеного бюджету на економічну діяльність майже наблизилась до їх рівня у 2010 р. Стосовно динаміки видатків державного бюджету, то якщо у 2018 р., порівняно з 2010 р., абсолютна величина сукупних видатків державного бюджету збільшилась у 2,24 раза, то обсяг видатків на економічну діяльність – лише на 76,5 %. Частка видатків на економічну діяльність у загальних видатках державного бюджету також зменшилась – з 11,87 до 6,45 %.

У цілому можна зробити висновки про поступове скорочення ролі держави у фінансуванні програм розвитку економіки, а також субсидування діяльності окремих виробників. Це зумовили й певні об'єктивні причини. Зокрема, у 2014–2015 рр. бюджетна підтримка вітчизняних підприємств за всіма інструментами та галузями скоротилась унаслідок економічної кризи. Позитивним моментом при цьому було усунення шкідливої для конкурентного середовища державної допомоги [11, с. 18–19].

Таблиця 3

Динаміка окремих показників видатків зведеного та державного бюджетів на економічну діяльність

Показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Загальні видатки зведеного бюджету, % ВВП	35,01	32,07	35,06	34,52	32,96	34,19	35,04	35,42	35,13
Видатки зведеного бюджету на економічну діяльність, % ВВП	4,06	4,39	4,44	3,46	2,75	2,83	2,77	3,45	3,96
Частка видатків на економічну діяльність у загальних видатках зведеного бюджету, %	11,60	13,70	12,67	10,03	8,34	8,27	7,92	9,73	11,26
Загальні видатки державного бюджету, % ВВП	28,13	25,65	28,17	27,54	27,11	29,01	28,71	28,13	27,70
Видатки державного бюджету на економічну діяльність, % ВВП	3,34	3,44	3,52	2,82	2,17	1,87	1,32	1,58	1,79
Частка видатків на економічну діяльність у видатках державного бюджету, %	11,87	13,43	12,48	10,24	8,00	6,44	4,59	5,60	6,45

Р о з р а х о в а н о т а складено за: Звіти про видатки за економічною класифікацією видатків Зведеного, Державного бюджету України за 2010–2018 рр. / Державна казначейська служба України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage>; Валовий внутрішній продукт / Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Таблиця 4

Динаміка структури видатків Державного бюджету України на економічну діяльність (з урахуванням видатків на ДіР у складі видатків на окремі галузі), %

Показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Загальноекономічна діяльність	1,81	3,38	1,47	2,00	1,68	1,81	4,59	5,39	5,50
Сільське, лісове господарство та мисливство	21,35	17,88	16,99	20,28	18,86	14,80	16,52	26,34	23,78
Паливно-енергетичний комплекс	33,52	24,48	35,07	37,35	27,15	5,10	7,02	5,90	5,43
Інша промисловість та будівництво	2,05	2,67	2,50	1,07	0,73	0,75	1,19	3,51	5,72
Транспорт	35,04	32,97	26,01	34,39	41,93	62,22	48,80	43,78	43,95
Зв'язок, телекомунікації та інформатика	0,29	0,27	0,27	0,31	0,36	0,34	0,38	0,42	0,43
Інші галузі економіки	5,67	17,39	13,30	2,47	8,44	13,73	18,38	12,80	12,76
Інша економічна діяльність	0,26	0,95	4,40	2,14	0,86	1,25	3,12	1,87	2,44
Усього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Розраховано та складено за: Звіти про видатки за економічною класифікацією видатків Державного бюджету України за 2010–2018 рр. / Державна казначейська служба України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage>.

З метою визначення загального обсягу видатків державного бюджету на підтримку окремих галузей з урахуванням видатків на дослідження і розробки (ДіР) у цих галузях, які у звіті про видатки державного бюджету у складі видатків на економічну діяльність за функціональною класифікацією відображаються під кодом 0480 “Дослідження і розробки в галузях економіки”, нами було проведено перегрупування видатків. Результати розрахунків, наведені в табл. 4, дають підстави для виокремлення двох періодів із різними пріоритетами державних видатків:

- 1-й період (з 2010 по 2014 р.) характеризується тим, що щороку в середньому 50,6 % усіх видатків становили видатки на сільське, лісове, рибне господарства та мисливство, а також на паливно-енергетичний комплекс;
- 2-й період (з 2015 по 2018 р.) позначений спрямуванням щорічно в середньому 49,7 % усіх коштів, передбачених на економічну діяльність, на транспорт. Водночас різко зменшилась частка видатків на сільське, лісове, рибне господарство та мисливство й на паливно-енергетичний комплекс, а також зросла частка видатків на загальну економічну, торговельну та трудову діяльність. Останні належать до видатків на програми горизонтальної підтримки, які не заборонені законодавством ЄС, тому, на наше переконання, це є позитивною тенденцією зміни структури видатків держбюджету на економічну діяльність.

Поглиблене опрацювання детальнішої статистичної інформації за складовими видатків державного бюджету за кодами 0420 “Сільське господарство, рибне господарство, мисливство та лісове господарство”, 0340 “Паливно-енергетичний комплекс”, 0440 “Інша промисловість та будівництво” [15] з урахуванням проведених нами перегрупувань видатків і здійснені розра-

хунки щодо структури окремих видатків у межах згаданих кодів дають змогу зробити такі висновки:

- у 2010–2018 рр. у загальній величині видатків на сільське, лісове, рибне господарство та мисливство в середньому 81,53 % щорічно становили видатки на сільське господарство. При цьому частка видатків на ДіР у 2018 р. складала лише 9,04 %;
- в аналізований період на вугільну галузь та інші галузі з видобутку твердого палива в середньому в рік припадало 87,61 % видатків на паливно-енергетичний комплекс. Кошти на нафтогазову галузь виділялись лише у 2010 та 2012 рр. Спостерігалась тенденція до скорочення частки видатків на електроенергетичну галузь – з 6,18 % у 2010 р. до 2,02 % у 2018 р. та зростання частки видатків на інші галузі паливно-енергетичного комплексу – з 3,48 % у 2010 р. до 9,13 % у 2018 р. При цьому частка витрат на ДіР у цій сфері становила в середньому 0,27 % у 2010–2018 рр.;
- зміни структури видатків на іншу промисловість та будівництво полягали у зниженні частки видатків на відтворення матеріально-сировинної бази із 72,79 % у 2010 р. до 32,2 % у 2015 р. та зростанні частки видатків на обробну промисловість – з 0 % у 2015 р. до 85,11 % у 2018 р. Частка видатків на ДіР не перевищувала в середньому 1,57 % на рік протягом 2010–2018 рр. та знизилась до 0,18 % у 2018 р.

Водночас реальний обсяг наданої бюджетної підтримки окремим галузям і виробникам є значно нижчим, ніж величина аналізованих видатків бюджету, з тієї причини, що видатки на економічну діяльність включають видатки на управлінську діяльність за видами економічної діяльності, що класифікуються як непродуктивні [2, с. 230]. Однак виокремлення цих видатків потребує проведення аналізу видатків за програмною класифікацією, що є предметом подальших досліджень.

Підхід до класифікації видатків бюджету на економічну діяльність, застосовуваного в офіційній звітності, зокрема, щодо виокремлення видатків на загальну економічну, торговельну та трудову діяльність, а також видатків на іншу економічну діяльність, певною мірою ускладнює ідентифікацію заходів бюджетної підтримки виробників. Варто зауважити, що за кодом 0490 “Інша економічна діяльність” передбачаються кошти, які виділяються на виконання державою гарантійних зобов’язань за позичальників, що отримали кредити під державні гарантії. Ці платежі також ураховуються за кодом програмної класифікації видатків та кредитування державного бюджету 3511600 “Виконання державою гарантійних зобов’язань за позичальників, що отримали кредити під державні гарантії” [17].

Протягом 2012–2018 рр. найбільший обсяг платежів з виконання державою гарантійних зобов’язань за позичальників, що отримали кредити під державні гарантії, був у 2014–2015 рр., а в середньому на рік він становив 1845,53 млн грн (рис. 2). У наступні роки обсяг платежів знизився (до 818,8 млн грн у 2018 р.). До підприємств, за яких держава виконала гарантійне зобов’язання перед кредитором, в окремі роки періоду 2012–2018 рр. належали, зокрема, такі: ПАТ “Лисичанськвугілля”, ДП “Національна атомна енергогенеруюча компанія “Енергоатом”, ДП “Конструкторське бюро

Рис. 2. Динаміка загального обсягу платежів з виконання державою гарантійних зобов'язань за позичальників, що отримали кредити під державні гарантії

П о б у д о в а н о за: Звіти про платежі з виконання державою гарантійних зобов'язань за 2012–2018 рр. / Державна казначейська служба України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage>.

“Південне” ім. М. К. Янгеля”, Харківське державне авіаційне виробниче підприємство, ДП “Київський авіаційний завод” [17].

Інакше кажучи, фактичні видатки на підтримку окремих виробників та галузей економіки є дещо вищими, ніж видатки, передбачені на економічну діяльність у розрізі окремих галузей. Стосовно державних гарантій, то О. О. Булана зазначає про те, що в умовах, коли більша частина кредитів, наданих підприємствам під державні гарантії, погашається за рахунок бюджетних коштів, ці гарантії втрачають свою основну перевагу над іншими інструментами бюджетно-податкової підтримки підприємств, а саме – бути стимулом для позичальника обережніше та раціональніше ставитися до залучених ресурсів. Більше того, у вітчизняних реаліях спостерігається перетворення державних гарантій з інструменту підтримки підприємств на приховані державні запозичення [13, с. 50].

Отже, можна стверджувати про те, що у 2010–2018 рр. відбулося зниження обсягів бюджетної підтримки виробників, про що свідчать як динаміка обсягів наданих субсидій, поточних і капітальних трансфертів підприємствам, так і тенденції до зниження видатків на економічну діяльність зведеного і державного бюджетів. Окрім прямого фінансування, в Україні активно застосовувався такий інструмент бюджетної підтримки, як державні гарантії. Однак останні надавались обмеженій кількості суб'єктів господарювання, в останні роки переважно підприємствам оборонно-промислового комплексу. Негативними наслідками надання державних гарантій стали зростання обсягів простроченої заборгованості підприємств перед державою за кредитами, залученими під гарантії, та необхідність здійснювати платежі для виконання державою гарантійних зобов'язань за позичальників, що отримали кредити під гарантії за рахунок коштів бюджету.

В аналізованій період відбулись суттєві зміни галузевих пріоритетів у наданні бюджетної підтримки виробникам, що полягають у зменшенні ви-

датків на промисловість, сільське, лісове, рибне господарство та мисливство й зростання фінансування транспорту. Негативним явищем вважаємо низьку частку видатків на ДіР у розрізі галузей економіки, адже саме ці видатки спроможні кардинально змінити вектор економічного розвитку в майбутньому, стати поштовхом до зростання рівня конкурентоспроможності окремих виробників та економіки країни загалом.

Потребують подальших змін підходи не лише до надання бюджетної підтримки виробникам в Україні, а й до формування статистичної звітності щодо державної підтримки, що дасть змогу об'єктивно визначати її обсяги в розрізі як упроваджених інструментів, так і видів економічної діяльності.

Список використаних джерел

1. Луніна І., Булана О. Державна підтримка підприємств в Україні у контексті структурної модернізації національної економіки. *Світ фінансів*. 2012. № 3. С. 7–18.
2. Бюджетна підтримка та податкове стимулювання національної економіки України : монографія / за заг. ред. Л. Л. Тарангул ; Нац. ун-т ДПС України. Ірпінь ; Київ : Фенікс, 2012. 532 с.
3. Мельник В. М., Мельничук Г. С. Вплив бюджетно-податкового регулювання на розвиток промислового виробництва в Україні. *Фінанси України*. 2008. № 12. С. 44–52.
4. Звіт про результати дослідження державної підтримки суб'єктів господарювання в Україні. Гармонізація системи державних закупівель в Україні зі стандартами ЄС / Х. Хьольцлер, Е. Лібанова, Т. Єфименко та ін. 2015. 211 с. URL: <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=120932&schema=main>.
5. Булана О. Держдопомога бізнесу: необхідність термінового перегляду за європейськими правилами. *Дзеркало тижня*. 2015. № 34. URL: <https://dt.ua/finances/derzhdoromoga-biznesu-neobhidnist-terminovogo-pereglyadu-za-yevropeyskimi-pravilami-.html>.
6. Про державну допомогу суб'єктам господарювання : закон України від 01.07.2014 № 1555-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18>.
7. Про бюджетну класифікацію : наказ Міністерства фінансів України від 14.01.2011 № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011201-11#n34>.
8. Про затвердження Інструкції щодо застосування економічної класифікації видатків бюджету та Інструкції щодо застосування класифікації кредитування бюджету : наказ Міністерства фінансів України від 12.03.2012 № 333. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0456-12>.
9. Звіти про видатки за економічною класифікацією видатків Зведеного, Державного бюджету за 2010–2018 рр. / Державна казначейська служба України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage>.
10. Річний звіт про надання державної допомоги суб'єктам господарювання в Україні за 2017 рік : затв. розпорядженням Антимонопольного комітету України від 31.08.2018 № 17-рп. 24 с. URL: <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=143931&schema=main>.
11. Булана О. О. Державна допомога вітчизняним суб'єктам господарювання та її трансформація в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. *Економіка України*. 2017. № 1 (662). С. 18–30.
12. Інформація про надані державні гарантії у 2010–2018 рр. / Державна казначейська служба України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage>.
13. Булана О. О. Тенденції реформування бюджетно-податкової підтримки підприємств в Україні. *Фінанси України*. 2013. № 8. С. 44–53.
14. Звіти про прострочену заборгованість суб'єктів господарювання перед державою за кредитами (позиками), залученими під державні гарантії, за 2011–2019 рр. / Державна казначейська служба України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage>.

15. Звіти про видатки за функціональною класифікацією видатків та кредитування бюджету за 2010–2018 рр. / Державна казначейська служба України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage>.

16. Державна служба статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua/>.

17. Звіти про платежі з виконання державою гарантійних зобов'язань за 2012–2018 рр. / Державна казначейська служба України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage>.

References

1. Lunina, I., Bulana, O. (2012). State support of enterprises in Ukraine in the context of structural modernization of the national economy. *World of finance*, 3, 7–18. [in Ukrainian].

2. Taranhul, L. L. (Ed.). (2012). *Budget support and tax incentives for the national economy of Ukraine*. Irpin; Kyiv: Feniks [in Ukrainian].

3. Melnyk, V. M., Melnychuk, H. S. (2008). Influence of fiscal-tax regulation on the development of industrial production in Ukraine. *Finance of Ukraine*, 12, 44–52 [in Ukrainian].

4. Holzler, H., Libanova, E., Iefymenko, T. et al. (2015). *Report on the results of studies of state's support of economic entities in Ukraine. Harmonisation of Public Procurement System in Ukraine with EU Standards*. Retrieved from <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=120932&schema=main> [in Ukrainian].

5. Bulana, O. (2015). State aid business: the need for urgent revision according to European rules. *Mirror of the week*, 34. Retrieved from <https://dt.ua/finances/derzhodpomogabiznesu-neobhidnist-terminovogo-pereglyadu-za-yevropeyskimi-pravilami-.html> [in Ukrainian].

6. Verkhovna Rada of Ukraine. (2014). *On state aid to economic entities* (Act No. 1555-VII, July 1). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18> [in Ukrainian].

7. Ministry of Finance of Ukraine. (2011). *About budget classification* (Order No. 11, January 14). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011201-11#n34> [in Ukrainian].

8. Ministry of Finance of Ukraine. (2012). *On approval of the Instruction on the application of the economic classification of budget expenditures and Instructions on the application of the classification of budget loans* (Order No. 333, March 12). Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0456-12> [in Ukrainian].

9. State Treasury Service of Ukraine. (n. d.). *Reports on expenditures by the economic classification of expenditures of the Consolidated and State Budget for 2010–2018*. Retrieved from <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage> [in Ukrainian].

10. Antimonopoly Committee of Ukraine. (2018). *Annual report on granting of state aid to undertakings in Ukraine for 2017* (Decree No. 17-пн, August 31). Retrieved from <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=143931&schema=main> [in Ukrainian].

11. Bulana, O. O. (2017). State's helps to domestic economic entities and its transformation in the frame on the EU-Ukraine association agreement. *Economy of Ukraine*, 1 (662), 18–30 [in Ukrainian].

12. State Treasury Service of Ukraine. (n. d.). *Information about state guarantees provided in 2010–2018*. Retrieved from <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage> [in Ukrainian].

13. Bulana, O. O. (2013). Trends in reforming budget and tax state support of enterprises in Ukraine. *Finance of Ukraine*, 8, 44–53 [in Ukrainian].

14. State Treasury Service of Ukraine. (n. d.). *Reports on arrears of economic entities to the state for loans borrowed under state guarantees for 2011–2019*. Retrieved from <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage> [in Ukrainian].

15. State Treasury Service of Ukraine. (n. d.). *Reports on expenditures by functional classification of expenditures and budget lending for 2010–2018*. Retrieved from <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage> [in Ukrainian].

16. State Statistics Service of Ukraine. (n. d.). Retrieved from <http://ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].

17. State Treasury Service of Ukraine. (n. d.). *Reports of payments of a government guarantee commitments for 2012–2018*. Retrieved from <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage> [in Ukrainian].